

Dat is natuur, in dit land

Landschapsbehoud, burgerverzet en strategische constructie van natuur

De bloembollenteelt heeft de naam één van de smerigste teelten te zijn, maar volgens vogelaar Kees Langeveld valt er meer dan genoeg aan natuur te beleven in de bollenvelden. Tot zijn verbazing merkte hij dat “... de veldleeuwerik in het hele land achteruit holt maar tussen de tulpen stabiel blijft!” (Vroege Vogels, 2006).

In dit artikel laten we zien dat de ‘bollenvogel’ het resultaat is van de acties van burgers in het verzet tegen woningbouwplannen.

Op veel plaatsen in Nederland vinden discussies plaats over de negatieve gevolgen van agrarische activiteiten op beschermde natuurwaarden (Goverde, 2000; Boonstra et al., 2009). Door de toegenomen invloed van Europese regelgeving, waardoor meer dan voorheen nadruk wordt gelegd op zorgvuldige bescherming, zijn er nog altijd spanningen tussen agrariërs en natuurbeschermers (Beunen et al., 2009). Er zijn echter ook situaties waarin ze samenwerken omdat ze begrip hebben voor elkaars standpunten, de verschillende belangen prima te combineren zijn of omdat ze elkaar nodig hebben om uiteenlopende doelen te realiseren (Salverda & Van Dam, 2008; Van Ark & Beunen, 2002; Stortelder et al., 2001). Soms wordt er samengewerkt omdat agrariërs en natuurbeschermers een gezamenlijk doel nastreven. Een van de gebieden waar dat gebeurt, is de Duin- en Bollenstreek. Agrariërs en natuurbeschermers hebben hun krachten gebundeld en verzetten zich tegen voorstellen voor grootschalige stedelijke ontwikkeling, de bouw van de zogenoemde Bollenstad.

Een belangrijke stap in dit gezamenlijk verzet is de constructie van het begrip ‘bollenvogels’ voor een verzameling vogels die in de bollenvelden broedt. In dit artikel laten we zien hoe dit begrip is ontstaan en een realiteit werd. ‘Bollenvogels’ vormen geen ecologische entiteit, maar zijn een strategische constructie. In de strijd tegen de Bollenstad is een voorheen niet bestaand natuurcon-

cept geïntroduceerd om het negatieve natuur- en milieu-imago van de Bollenstreek te herzien of te reframe (Fischer, 2003), de interne spanningen in de streek tussen bollentelers en de natuur- en milieulobby te beslechten en om als argument te dienen tegen de voorgenomen bouwplannen.

In dit artikel laten we aan de hand van dit voorbeeld zien hoe constructies van natuur strategisch ontwikkeld en ingezet worden in de strijd om de ruimte. We analyseren op welke wijze natuurconstructies tot stand komen, welke rol ze spelen in de strijd om de ruimte, hoe ze een gedeeld begrip worden, wat de invloed is op ruimtelijke planvorming en in hoeverre deze constructies bijdragen aan het bevorderen van natuurbewustzijn bij agrariërs. De analyse is gebaseerd op 30 diepte-interviews, gehouden in 2004 en 2008, met voor- en tegenstanders van de Bollenstad, zoals bewoners, bollenboeren, de Stichting Geestgrond, de Zuid-Hollandse Milieufederatie, de Westelijke Land- en Tuinbouw Organisatie, ecologen, ambtenaren van lokale overheden en het ministerie van VROM (Hoefs, 2005; Van Ark, 2005). Daarnaast zijn een 70-tal beleidsdocumenten en krantenartikelen geanalyseerd. Door middel van discoursanalyse (Hajer, 2003) van dit empirische materiaal hebben we getracht het planningsproces rondom de voorgenomen bouw van de Bollenstad te reconstrueren en het constructieproces van het begrip bollenvogel daarin bloot te leggen en te verklaren.

MARTIJN DUINEVELD
& RAOUL BEUNEN

Dr. Ir. M. Duineveld Socio-spatial Analysis Group, Wageningen Universiteit, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
martijn.duineveld@wur.nl
Dr. Ir. R. Beunen Land Use Planning Group, Wageningen Universiteit

Foto **Tjitte Jan Hogeterp**
doorhetoogvandelens.nl

Figuur 1 kaart van de Duin- en Bollenstreek (Van Ark, 2005).

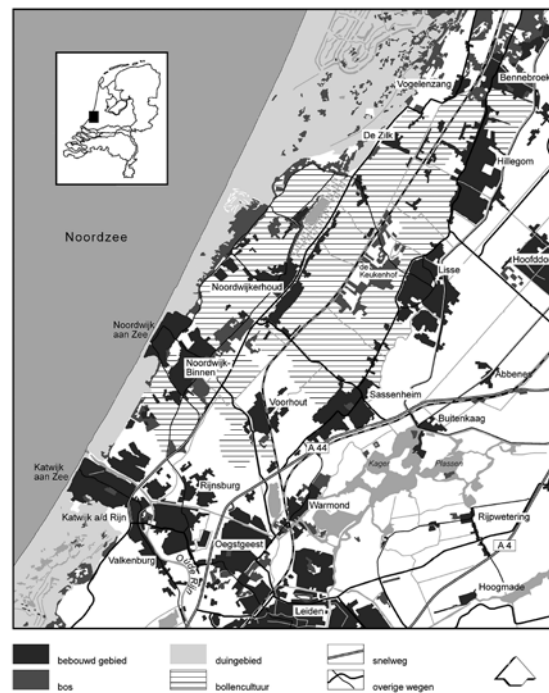
Figure 1 Map of the Dune and Bulb Region (Van Ark, 2005).

Bollenstad in de plannen

De Duin- en Bollenstreek is wereldwijd bekend vanwege de bloeiende bollenvelden en de structuur daar omheen van bollentelers, bollenveilingen en bollenexporteurs (Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme, 2001; Stuurgroep Pact van Teylingen, 2002; Van Ark, 2005). In de Vierde Nota Extra is de streek bestemd als mogelijke locatie voor stedelijke uitbreiding (VROM, 1990). In de aanzet en uitwerking van de daaropvolgende Vijfde Nota is de bouwlocatie nog duidelijker aanwezig (VROM, 2001). Geïnspireerd op deze twee nota's zijn tot 2004 door diverse instanties plannen ontwikkeld voor grootschalige woningbouw in de Duin- en Bollenstreek. Zo bracht de provincie Zuid-Holland in 1993 de discussienota "Keuzevarianten en keuzebepalingen voor de Duin- en Bollenstreek en Leidsche Regio" uit, waarin wordt geconcludeerd dat de bollenteelt in 2005 zou moeten worden verplaatst om ruimte te maken voor grootschalige woningbouw (Provincie Zuid-Holland, 1993). Als uitwerking van de Vijfde Nota heeft dezelfde provincie in 2001 onderzoek gedaan naar verschillende bouwvarianten voor de Bollenstad (Provincie Zuid-Holland, 2001). Tijdens een architectenworkshop in 2003 van het Podium voor Architectuur van de Haarlemmermeer is nog een poging ondernomen een groot deel van de Bollenstreek te bestemmen als bouwlocatie (Leenderts, 2003) en in 2006 belandde het idee voor grootschalige woningbouw in het concept-verkiezingsprogramma van GroenLinks.

Argumenten voor Bollenstad

Door ontwerp- en brainstormsessies, uitwerkingen van de provincie, planologen en architectenbureaus is het idee van de Bollenstad vanaf begin jaren negentig realiteit geworden. Aan dat idee ligt een aantal redenen ten grondslag (Vletter, 1996; Provincie Zuid-Holland, 2001; Van Ark, 2005). Zo is er al jaren vraag naar de bouw van honderdduizenden woningen in de Randstad, ondermeer door de

natuurlijke bevolkingsgroei, immigratie en veranderende woonwensen. De Duin- en Bollenstreek werd gezien als een perfecte locatie omdat daarmee Het Groene Hart kon worden ontzien. Hoewel de praktijk weerbarstig is, is Het Groene Hart al sinds een halve eeuw min of meer heilig in de Nederlandse planningsdoctrine (Faludi & Valk, 1994). Utrecht, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam en de daartussen liggende kleinere steden en dorpjes omsluiten Het Groene Hart als een hoefijzer. Nieuwbouwonontwikkelingen moeten volgens deze doctrine worden gepland in of aan de buitenzijde van het hoefijzer. Ter hoogte van de Duin- en Bollenstreek lijkt er een gat te zitten in het hoefijzer. De streek met daarin de dorpen Noordwijk, Noordwijkhout, Lisse, Hillegom, Rijnsburg, Katwijk, Sassenheim, Warmond, Voorhout en Valkenburg wordt gezien

als relatief open met voldoende ruimte voor grootschalige woningbouw, (zie figuur 1). Het idee om daar te gaan bouwen paste dus prima binnen de planningsdoctrine van het ministerie van VROM.

Uit de door ons afgenomen interviews en geanalyseerde beleidsnota's en rapporten komen aanvullende argumenten voor grootschalige woningbouw in de Duin- en Bollenstreek naar voren. De zandgronden van het gebied zijn uitstekend geschikt voor bebouwing. "Ze ogen als bouwrijpe kavels", volgens een projectontwikkelaar. Problemen die het bouwen op veen met zich meebrengt (denk aan Gouda aan de rand van Het Groene Hart) zijn er niet. Daarbij is de Duin- en Bollenstreek vanuit verkeerstechnisch oogpunt erg gunstig gelegen op twintig minuten van Amsterdam, Schiphol en Leiden en iets meer van Den Haag. Er werd gedacht dat bouwen in de Bollenstreek de woningdruk van de verschillende dorpen in de streek en daarbuiten zou verlichten. Ook werd het woongenot als argument aangevoerd. Duinen, strand, zee en Het Groene Hart liggen op fietsafstand en daardoor zou de verkoop van huizen veel geld opleveren.

Andere argumenten voor de bouw van de Bollenstad waren deels gestoeld op negatieve kwalificaties van de streek (Provincie Zuid-Holland, 2001; Van Ark, 2005). Het economisch belang van de bollenteelt in de streek zou marginaal zijn, met ongeveer 2.500 hectare slechts acht procent van het totale bollenaal in Nederland uitmaken en op zijn retour zijn. Veel (kleine) bollentelers kunnen moeilijk rond komen van alleen de bollenteelt en lopen tegen de pensioengerechtigde leeftijd. Door verkoop van bollengrond ten behoeve van woningbouw zouden zij hun toekomst financieel veilig kunnen stellen. En wie van uitgestrekte bollenvelden wil genieten, zo werd geargumenteed door de voorstanders van een Bollenstad, kan elders terecht, in Noord-Holland bijvoorbeeld. Daarbij zou de streek maar weinig landschappelijke kwaliteiten hebben. Kassen en bedrijfsgebouwen zou-

Foto **Martin van Lokven**
ANLV Geestgrond.
Gele kwikstaart (*Motacilla flava*).

den de open zichtlijnen verstoren. Het landschap zou zijn verrommeld en reeds sterk verstedelijkt. Ook de schoonheid en allure van de bollenvelden werd gerelativeerd. Bollenvelden bloeien slechts twee maanden per jaar; de rest van de tijd liggen ze braak en ogen grijs en grijs. Daarnaast is de bollenteelt een zeer intensieve vorm van grondgebruik waarbij tal van pesticiden, ontsmettingsmiddelen, schimmelbestrijdingsmiddelen en andere gifsoorten worden gebruikt. Deze vervuilen het oppervlakte- en grondwater. Volgens een door ons geïnterviewde medewerker van de Zuid-Hollandse Milieufederatie is het bebouwen van de streek twintig maal minder vervuilend en wordt indirect een verdere aantasting van Het Groene Hart voorkomen. Er waren volgens de voorstanders van de Bollenstad voldoende redenen om een deel van de miljoen woningen die

het ministerie van VROM in de Randstad wilde bouwen te situeren in de Bollenstreek. Toch kopte het Leidsch Dagblad op woensdag 28 april 2004: “Bollenstad is voorlopig weer uit beeld.” Volgens de krant is er in de Bollenstreek “geen ruimte voor grootschalige verstedelijking omdat het gebied is aangewezen als ‘greenport’, een belangrijk en hoogwaardig tuinbouwgebied.” “En bovendien”, citeert de krant uit de definitieve versie van de Nota Ruimte, “is het nog maar de vraag of er ruimte is om meer dan de regionale behoefte voor wonen en werken te herbergen” (Smakman, 2004). In nog geen twee jaar tijd is het ministerie van VROM drastisch van mening veranderd.

De strijd tegen de Bollenstad

Deze verandering is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan het feit dat veel actoren in de streek zich vanaf het begin van de jaren 90 hebben gemobiliseerd tegen grootschalige woningbouw. Rond die tijd gaf de toenmalige directeur van de bloembollenveiling Joop Zwetsloot een lezing voor een groep bollentelers. Een paar jonge ondernemers stapten na afloop op hem af en spraken hun zorg uit over de toekomst van de Bollenstreek. “Ze waren bang dat door de toenemende verstedelijkingsdruk het bollencomplex uit de Duin- en Bollenstreek zou verdwijnen”, aldus Zwetsloot. Samen met de discussienota van de provincie Zuid-Holland uit 1993 en tal van geruchten over grootschalige woningbouw houdt Joop Zwetsloot die angst voor de booster van het verzet tegen de bouwplannen en de verdediging van de bollen. Met een aantal burgers begon hij een actiegroep onder de naam Werkgroep Op Bollengrond, later Stichting Hou het Bloeiend, die zeer actief was, posters plakte, naar het provinciehuis in Den Haag trok en anderszins protesteerde tegen de voorgenomen plannen van de provincie (Van Ark, 2005). Die acties hadden al snel succes. De provincie Zuid-Holland nodigde de verschillende belangengroepen en de gemeenten

uit de Duin- en Bollenstreek uit voor gezamenlijk overleg. Tijdens die bijeenkomsten werd stevig gediscussieerd over de verschillende claims op het gebied. De felste strijd werd gevoerd tussen bollentelers aan de ene en een aantal belangenvertegenwoordigers van natuur, milieu en water aan de andere kant. Om deze te beslechten werd een nieuwe projectgroep opgericht waarbij de gemeenschappelijke vijand (Bollenstad) voor ogen werd gehouden. Deze projectgroep Toekomst Duin- en Bollenstreek kwam op het idee om een set van afspraken over de ruimtelijk ontwikkelingen in het gebied te formuleren waar de streek zich achter kon scharen. Na een reeks onderhandelingen bereikten de meeste partijen overeenstemming en werden de afspraken vastgelegd in het Pact van Teylingen (Stuurgroep Pact van Teylingen, 1996). Op 26 maart 1996 werd het Pact ondertekend door bijna alle gemeenten uit de streek, het Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek, de provincie Zuid-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland, de Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie, de Koninklijke Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur, de Werkgroep Op Bollengrond, de toeristische sector in de Duin- en Bollenstreek, het Milieuoverleg Duin- en Bollenstreek en de Stichting Duinbehoud. Alleen Milieufederatie ondertekende het Pact niet omdat zij, zoals gezegd, de bollenteelt te vervuilend vond voor natuur en milieu. De partijen verklaarden dat ze “kiezen voor een toekomst van een streek waar: het kenmerken- de landschap behouden en verbeterd moet worden, het straks goed wonen, werken en recreëren is, waar flora en fauna een duurzame plaats innemen en waar een vitaal en duurzaam bollencomplex is inclusief behoud en versterking van recreatie en toerisme (...)” (Stuurgroep Pact van Teylingen, 1996).

Het verzet tegen de grootschalige woningbouw heeft succes gehad. De Bollenstad is nog steeds niet gebouwd. Het Pact is overgenomen in de streekplannen van de

provincie Zuid-Holland en ook de gemeenten hebben het geaccepteerd en handelen er zoveel mogelijk naar (zie onder andere Stuurgroep Pact van Teylingen, 2002; Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek, 2003; Van Ark, 2005). Ook stagneert de afname van het bollenareaal door het Pact, en wordt er nagedacht over behoud van het landschapsbeeld, terugdringing van verrommeling en over samenwerking tussen gemeenten en andere partijen. Na de evaluatie in 2002 is het Offensief van Teylingen geschreven (Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek, 2003). Daarin staan meer concrete ideeën en afspraken over de toekomstige ruimtelijke ordening van het gebied. Het Pact speelt nog steeds een rol in lokale besluitvorming en discussies (zie bijvoorbeeld Gemeente Lisse, 2010). In de Nota Ruimte is de streek aangewezen als *greenport*, waardoor de mogelijkheid tot grootschalige woningbouw ook op nationaal niveau formeel is bemoedigd. Vanuit het perspectief van Friso de Zeeuw, vertegenwoordiger van de bouwwereld, staat het gebied tegenwoordig dan ook “voor een paar hyacinten op slot” (Witteman, 2006).

De strategische constructie van natuur

Er is een groeiende aandacht voor analyses van kennis-machtrelaties in planningspraktijken. Onderzoekers (zoals Flyvbjerg, 1998; Turnhout, 2003; 2005; Van Assche, 2004; Hoppe, 2002; Hajer & Wagenaar, 2003) hebben beschreven hoe kennis strategisch wordt geproduceerd, genegeerd of gemarginaliseerd in de context van ruimtelijke ordeningsprocessen. Ofwel, hoe macht bepaalde kennis (re)produceert en andere niet. We zullen nu voor deze casus de relatie tussen macht (de strijd tegen de Bollenstad) en kennis (een nieuwe conceptualisering van natuur) analyseren.

Een belangrijk argument voor de bouw van de Bollenstad was de erbarmelijke toestand van de natuur in het gebied. Om de natuurwaarden te versterken en beter uit

te dragen heeft een aantal agrariërs en natuurbeschermers naar aanleiding van het Pact in 1999 een agrarische natuurvereniging opgericht genaamd Geestgrond. Geestgrond spant zich in voor het landschapsbeheer van de Bollenstreek met bijvoorbeeld de ontwikkeling van bedrijfsnatuurplannen voor agrarische bedrijven. Succesvol is het project Bollenstreek Mooi Landschap dat investeert in het herstel van hagen en streekeigen erfplanting (De Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Geestgrond, 2010). Geestgrond had in 2004 rond de honderd leden. Daarvan was de helft bollenteler. Naast de actieve inzet voor landschapsbeheer is er ook actief gewerkt aan de constructie van een nieuw type natuur: de bollenvogels. “Eén van de belangrijkste gebieden zijn de bollenpercelen, deze herkenbare gebieden geven niet alleen de streek een uniek karakter maar zijn ook een belangrijke broedplaats voor een aantal vogelsoorten.” Wanneer precies het idee van de bollenvogels is verzonnen en door wie, was door ons niet te achterhalen. Wel is duidelijk dat de ‘ontdekking’ van natuurwaarden op de met pesticiden vervuilde bollenvelden door Geestgrond zeer pragmatisch is uitgedragen. De vogels die er voorkomen kregen een naam: bollenvogels (Langeveld, 2004). Daar vallen onder meer soorten onder als patrijs (*Perdrix perdrix*), scholekster (*Haematopus ostralegus*), kievit (*Vanellus vanellus*), tureluur (*Tringa totanus*), veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) en gele kwikstaart (*Motacilla flava*). In het bijzonder de patrijs, veldleeuwerik en gele kwikstaart zijn soorten die van oudsher algemeen waren in kleinschalige landbouwgebieden, maar als gevolg van agrarische modernisering sterk zijn achteruitgegaan en als broedvogels zelfs verdwenen uit bepaalde delen van Nederland (SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002). De aanwezigheid van deze soorten in de bollenvelden was daarom extra opmerkelijk en reden om te onderzoeken waarom ze zich hier relatief goed wisten te handhaven. Daarnaast is

Foto **Aat Barendregt** geo.uu.nl/pictures/barendregt. Binnenduinrand Noordwijkerhout.

hun voorkomen aangegrepen om de natuurlijke kwaliteit van de bollenvelden te promoten. Een andere reden om de aandacht te vestigen op de aanwezigheid van de vogels was om gebruik te kunnen maken van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer.

Twee jaar na de oprichting van Geestgrond is een bollenvogelproject gestart. De eerste fase liep tot 2004. Het doel van het project was “de bekendheid van en de waardering voor de bollenvogels te verhogen, trends in de aantallen bollenvogels te monitoren en de bescherming van de bollenvogels te garanderen” (Schuit, 2008). Het project leidde tot regionale media-aandacht. De bollenvogel werd een begrip dat in rapporten, krantenberichten en

op het internet wordt gebruikt (240 resultaten op Google, 11-11-2010). In 2006 is de tweede fase van het project ingegaan waarbij de nadruk lag op het monitoren van de bollenvogels. In totaal deden 50 boeren aan het project mee en 38 mensen zijn betrokken bij de tellingen. Er werd geteld volgens de SOVON-richtlijnen. In totaal zijn er 69 vogelsoorten in het gebied geteld (Reijers & Balkenende, 2008).

De constructie van de bollenvogel als ‘serieus’ natuurconcept is versterkt door de verwetenschappelijking daarvan. Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO), onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum, is in 2006 gevraagd om samen met Landschapbeheer Zuid-

Holland de bollenvogels te onderzoeken en maatregelen voor te stellen om deze beter te beschermen. Ook heeft een student van de Universiteit Utrecht onderzoek gedaan naar de factoren die van invloed zijn op de aanwezigheid van bollenvogels (Blom, 2008). Door deze studies werd het bestaan van de bollenvogel geobjectiveerd. De intentie achter deze objectivering is als volgt verwoord: “veel vogels die in tulpenvelden broeden staan op de lijst van bedreigde soorten, zoals de veldleeuwerik. Hun aanwezigheid kan het slechte imago van de bollensector op milieugebied helpen opkrikken. (...) Een belangrijk oogmerk van het project is het doorbreken van het negatieve milieu-imago van de bollensector. Dat imago is (...) hardnekkig, terwijl er op milieugebied de laatste jaren het nodige is verbeterd. Die boodschap komt nog niet echt door en zo’n project kan dan een beetje het ijs breken” (Anonymus, 2006).

De bollenvogel als natuurconcept lijkt vooralsnog geen tijdelijke constructie te zijn. Er worden regelmatig inventarisaties gedaan waaruit wordt geconcludeerd dat het goed gaat met de bollenvogels. “Het aantal bollenvogels per honderd hectare is sterk gestegen”, meldt Pieter Balkenende, regiomedewerker van Landschapsbeheer Zuid-Holland tijdens de algemene ledenvergadering van Geestgrond op 25 maart 2008 * (Derksen, 2009). De inventarisaties worden gecontinueerd. Op dezelfde vergadering wordt aangekondigd dat een werkgroep Bollenvogels de tellingen gaat coördineren en dat er in plaats van zes vogelsoorten, 21 zullen worden geteld (Derksen, 2009). Ook in andere gebieden in Nederland heeft het concept haar intrede gedaan, zoals blijkt uit het landschapsplan van de gemeente Zijpe (Gemeente Zijpe, 2009).

De ‘geboorte’ van de bollenvogel laat zich interpreteren als een reactie op aantijgingen wat betreft het natuur- en milieuvriendelijke karakter van de bollenteelt. Omdat de kritiek van ondermeer de milieubeweging lange tijd

was dat de Bollenstreek maar weinig natuurwaarden bezit, is er zoiets als de ‘bollenvogel’ geconstrueerd. Daardoor kreeg de streek als het ware meer ‘natuur’ zonder dat daarvoor iets aan het fysieke landschap veranderde. Door regelmatig gebruik, is dit concept een rol gaan spelen in het debat rond de Bollenstad en kon de strijd daartegen verkocht worden als een strijd voor natuurwaarden.

Het construeren en expliciteren van natuur- of cultuurwaarden is uniek noch casusspecifiek (Windt, 1995). Het is een veelgebruikte strategie in de strijd tegen landschappelijke transformaties (Beunen, 2010; Duineveld, 2006; Keulartz *et al.*, 2000). Het kan in bepaalde contexten een sterk argument op zichzelf zijn; in andere contexten ontleent het natuurargument zijn waarde aan juridische consequenties die verbonden zijn met het voorkomen van bepaalde natuur. Door de vondst van korenwolven, varens en zandhagedissen kunnen grote infrastructurele of bouwprojecten soms tijdenlang worden stil gelegd (onder andere Van der Zouwen & Van Tatenhove, 2002).

Het bollenvogelconcept heeft niet alleen gewerkt in de strijd tegen de grootschalige bouw, maar ook als verbindende, pacificerende factor in het van oudsher bestaande conflict tussen bollenboeren en milieubeweging. Natuurvereniging Geestgrond, die de aanzet gaf tot de constructie, heeft zich dankzij de bollenvogel geprofileerd als belangenpartij van de natuur in de streek: aan de kant van de bollensector, tegen de Bollenstad en voor de natuur. De gezamenlijke strijd van agrariërs en natuurbeschermers heeft geleid tot meer begrip voor elkaars visies en belangen. Het concept bollenvogel is daarbij een verbindend element geworden waar beide partijen zich voor willen inzetten. Deels vanuit het belang om de ontwikkeling van de Bollenstad tegen te houden zijn bollenboeren zich bewust geworden van de op hun land aanwezige natuurwaarden. Dit bewustzijn heeft zich vertaald in een bereidwilligheid om maatregelen te nemen om deze na-

Foto **Martin van Lokven**
ANLV Geestgrond. Patrijs
(*Perdrix perdrix*).

tuurwaarden te beschermen zoals het aanleggen en beheren van kruidenrijke perceelsranden en slootkanten. Daarmee heeft het natuurconcept bollenvogels de polemiek tussen telers en natuurliefhebbers deels beslecht en heeft het bijgedragen aan het vergroten van het draagvlak voor natuur- en milieuvraagstukken in het gebied. In hoeverre dit van tijdelijke of meer duurzame aard is, laat zich moeilijk voorspellen.

De dynamische constructie van natuurbeelden

Veel van de studies naar de relaties tussen mensen en natuur richten zich vooral op het in beeld brengen van verschillende perspectieven van mensen, de zogenaamde natuurbeelden (Buijs, 2009). Uit deze studies wordt steeds opnieuw de pluriformiteit van visies op natuur en landschap zichtbaar. Deze inzichten kunnen (potentiële) conflicten inzichtelijk maken, leiden tot een beter begrip tussen mensen met verschillende natuurbeelden en ze kunnen opmaat zijn voor effectieve communicatiestrategieën. In dit artikel ligt de nadruk op de wijze waarop

natuurbeelden tot stand komen en op welke wijze ze strategisch worden ingezet in de strijd om de ruimte. We leggen aldus meer de nadruk op het dynamische proces waarin een natuurbeeld wordt geproduceerd dan op de verschillen tussen natuurbeelden.

Een focus op de dynamische praktijken waarin natuurbeelden worden gevormd en een rol spelen kan ons inzicht verschaffen in de effecten daarvan. Zo leert de studie naar het verzet tegen de Bollenstad dat de introductie van een nieuw natuurconcept tot samenwerking kan leiden en een aanzet kan zijn tot verbetering van landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten. Dit geldt voornamelijk in gebieden waar natuurbeschermers afhankelijk zijn van de medewerking van grondeigenaren, vaak agrariërs. Dezen hebben niet alleen andere belangen in een gebied, maar vaak ook andere percepties van wat belangrijke natuur- en landschapswaarden zijn (Aarts, 1998). Soms conflicteren deze percepties met die van de natuurbescherming, maar zoals we in de Bollenstreek hebben kunnen zien is het ook mogelijk om verbindende visies te ontwikkelen. Dergelijke visies creëren de ruimte voor samenwerking, geen garantie voor succes, maar wel een belangrijke randvoorwaarde.

Conclusie

In de Duin- en Bollenstreek is de ontdekking van de bollenvelden als geschikt broedgebied voor een aantal vogelsoorten in eerste instantie gebruikt om het negatieve milieu-imago van de bollensector te verbeteren. In de strijd over het wel of niet realiseren van stedelijke ontwikkeling in dit gebied bleek dit een belangrijk middel om natuur- en milieuorganisaties enerzijds en bollenboeren anderzijds met elkaar te verbinden. Dit was weer een belangrijke voorwaarde voor het gezamenlijk optrekken tegen de plannen van de rijksoverheid. Gaandeweg is het concept bollenvogels geïnstitutionaliseerd, heeft het brede aandacht gekregen en wordt het ook in andere ge-

bieden gebruikt. Uiteindelijk heeft dit alles er toe geleid dat de bescherming van deze soorten meer aandacht heeft gekregen. De ‘bollenvogels’ kunnen wellicht worden toegevoegd aan het rijtje ‘weidevogels’, ‘boeren natuur’, ‘oer natuur’, ‘stad natuur’, ‘waddenvogels’ en ‘natuurlijke wegbermen’. Het zijn allemaal natuurconcepten die aandacht kunnen genereren voor specifieke natuurwaarden en moge-

lijk aanzetten tot een betere bescherming. Ze verrijken niet alleen ons vocabulaire, maar zijn bovenal elke een eigen rol gaan spelen in het natuur- en landschapsbehoud.

* Deze uitspraak moet vooral als strategisch bestempeld worden want uit eigen onderzoek van Landschapsbeheer Zuid-Holland (Reijers & Balkenende, 2008) blijkt dat het met sommige bollenvogels helemaal niet zo goed gaat (redactie Landschap).

Summary

Landscape conservation, citizen's resistance and the strategic constitution of nature

Martijn Duineveld & Raoul Beunen

landscape protection, citizen initiatives and resistance, nature images, bulb birds, Dune and Bulb region

The Dune and Bulb Region is a world-famous floriculture area situated in the west of The Netherlands, between Leiden and Haarlem. It is contested

ever since the government designated it as an area for urban development. When the first plans were presented in the late 1990s, fierce resistance among local citizens, entrepreneurs and administrations lead to their delay. In this paper, we will argue that one of the results of the resistance is the constitution of a new type of nature, bulb birds, which perfectly fits the policy of the recent Dutch landscape planning policies and therefore could play a role in the power process over this contested landscape.

Literatuur

Aarts, N., 1998. Een kwestie van natuur. Een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid. Wageningen. Wageningen Universiteit.

Anonymus, 2006. Bollenvogel zoekt rust in tulpenveld. Boomblad 21/5.

Ark, R.G.H. van, 2005. Planning, contract en commitment: naar een relationeel perspectief op gebiedscontracten in de ruimtelijke planning. Delft. Eburon.

Ark, R.G.H. van & R. Beunen, 2002. Natuurlijk combineren! Realisatie van ecologische verbindingzones in het licht van meervoudig ruimtegebruik. Landschap 19/2: 123-128.

Assche, K. van, 2004. Signs in time. An interpretive account of urban planning and design, the people and their histories. Wageningen. Wageningen University.

Beunen, R., 2010. The governance of nature: how nature conservation ambitions have been dashed in planning practices. Wageningen. Wageningen University.

Beunen, R., W.G.M. Knaap & G.R. Biesbroek, 2009. Implementation and Integration of EU Environmental Directives. Experiences from the Netherlands. European Environment in press.

Blom, C., 2008. De invloed van omgevingsfactoren op de gele Kwikstaart en de Veldleeuwerik in de Bollenstreek. Utrecht. Group Science, Technology and Society, University of Utrecht.

Boonstra, F., W. Kuindersma & K. Termeer, 2009. Van escaleerende naar constructieve waardeconflicten in het landelijk gebied. Deelstudie 7. Communicatie en besluitvorming. Den Haag. Raad voor het Landelijk Gebied.

Buijs, A.E., 2009. Lay People's Images of Nature: Comprehensive Frameworks of Values, Beliefs, and Value Orientations. Society & Natural Resources 22: 417-432.

De Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Geestgrond, 2010. <http://www.anlvgeestgrond.nl/>.

Derksen, J., 2009. Bollenvogels boeren goed. http://joepderksen.blogspot.com/2009_04_01_archive.html.

- Duineveld, M., 2006.** Van oude dingen, de mensen, die voorbij gaan. Over de voorwaarden meer recht te kunnen doen aan de door burgers gewaardeerde cultuurhistories. Delft. Eburon.
- Faludi A & A. Van der Valk, 1994.** Rule and order: Dutch planning doctrine in the twentieth century. Dordrecht. Kluwer.
- Fischer, F., 2003.** Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices. Oxford. Oxford University Press.
- Flyvbjerg, B., 1998.** Rationality and Power: Democracy in Practice. Chicago. University of Chicago Press.
- Gemeente Lisse, 2010.** Lisse Dorp 2010 Voorontwerp bestemmingsplan, Lisse. Gemeente Lisse.
- Gemeente Zijpe, 2009.** Landschapsonwikkelingsplan. Hoofdrapport. Veelkleurig Landschap. Gebiedsuitwerkingen en Streefbeelden. Schagerbrug. Gemeente Zijpe.
- Goverde, H., 2000.** Waardeconflicten over Rurale ontwikkeling, In: J. Nelissen (red.). Bestuurlijk vermogen. Bussum. Coutinho: 43-76.
- Hajer, M., 2003.** A frame in the fields: policymaking and the reinvention of politics, In: M. Hajer, & H. Wagenaar (red.). Deliberative policy analysis: understanding Governance in the network society. Cambridge. Cambridge University Press.
- Hoefs, R., 2005.** Het natuurontwikkelingsproject en de betrokkenen: over houdingen tot natuur in de ruimtelijke planning. Wageningen. Land Use Planning, Wageningen University.
- Hoppe, R., 2002.** Van flipperkast naar grensverkeer. Veranderende visies op de relatie tussen wetenschap en beleid. AWT Achtergrondstudie nr. 25. Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid.
- Keulartz, J., S. Swart & H.J. van der Windt, 2000.** Natuurbeelden en natuurbeleid: theoretische en empirische verkenningen. Den Haag. NWO Ethiek & Beleid.
- Langeveld, K., 2004.** Bollenvogels: Tellingen, trends en bescherming. Lisse. Agrarische Natuur en landschapsvereniging Geestgrond.
- Leenderts, E., 2003.** Een rode stip in het groen. Delft. Podium voor Architectuur Haarlemmermeer.
- Provincie Zuid-Holland, 1993.** Discussie nota Keuzevarianten en keuzebepalingen voor de Duin- en Bollenstreek en Leidsche Regio. Den Haag. Provincie Zuid-Holland.
- Provincie Zuid-Holland, 2001.** Verkenning Duin- en Bollenstreek - Marinevliegkamp Valkenburg. Den Haag. Provincie Zuid-Holland.
- Reijers, N. & P. Balkenende, 2008.** Jaarverslag 2007 Bollenvogelproject II. Bescherming en voortzetting tellingen. Lisse. ANLV Geestgrond/Praktijk onderzoek Plant en Omgeving.
- Salverda, I. & R. van Dam, 2008.** Voorbeelden van burgerparticipatie en maatschappelijk initiatief. Deel 1 van de serie Burgers en Landschap. Wageningen. Alterra, Wageningen UR.
- Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek, 2003.** Offensief van Teylingen. Startnotitie. Pijnakker. Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek.
- Schuit, L., 2008.** Verslag van excursie/symposium 'Akkervogels' op 5 juni 2008. <http://www.natuurlijkplatteland.nl/west/documents/VerslagvanexcursieAkkervogels5juni2008.doc>.
- Smakman, S., 2004.** Bollenstad is voorlopig weer uit beeld. Kabinet staat in definitieve Nota Ruimte ook geen grootschalige woningbouw Valkenburg toe. Leidsch Dagblad, 28 april 2004.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Leiden. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland.
- Stortelder, A.H.F., R.A.M. Schrijver, H. Alberts, A. van den Berg, R.G.M. Kwak, K.R. de Poel, J.H.J. Schaminée, I.M. Top & A.M. Visschedijk, 2001.** Boeren voor natuur. De slechtste grond is de beste. Wageningen. Wageningen UR.
- Stuurgroep Pact van Teylingen, 1996.** Pact van Teylingen. Een toekomstperspectief voor de Duin- en Bollenstreek. Lisse. Alkemade Printing.
- Stuurgroep Pact van Teylingen, 2002.** Vijf jaar Pact van Teylingen. Een toekomstperspectief voor de Duin- en Bollenstreek. Lisse. Alkemade Printing.
- Turnhout, E., 2003.** Ecological indicators in Dutch nature conservation. Science and policy intertwined in the classification and evaluation of nature. Amsterdam. Aksant.
- Turnhout, E., 2005.** Ecologische graadmeters: bruikbaarheid in context. Landschap 22/2 69 -76.
- Vletter, A., 1996.** Verkenning naar de mogelijkheden voor woningbouw in de duin- en Bollenstreek. Wageningen. Wageningen Universiteit.
- Vroegevogels, 2006.** Bollenvogels. [http://vroegevogels.vara.nl/uitzending-item.83.0.html?tx_ttnews\[tt_news\]=179691](http://vroegevogels.vara.nl/uitzending-item.83.0.html?tx_ttnews[tt_news]=179691).
- VROM, 1990.** Vierde nota over de ruimtelijke ordening Extra. 's-Gravenhage. Sdu.
- VROM, 2001.** Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening. Den Haag.
- Windt, H.J. van der, 1995.** En dan: wat is natuur nog in dit land? Natuurbescherming in Nederland 1880-1990. Groningen. RUG.
- Witteman, S., 2006.** Thema: Vinex, uitleglocaties, Programma, Beleid. NAW 21: 34-39.
- Zouwen, M. van der & J.P.M. van Tatenhove, 2002.** Implementatie van Europees natuurbeleid in Nederland. Planbureau studies. Wageningen. Natuurplanbureau.
- Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme, 2001.** Startanalyse Bloemen & Bollen: Kleur bekennen. Actieplan Toerisme 2001 – 2005. Delft. Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme.